

JORDSPEKULATION - ET MODERNE KAPLØB OM ADGANG TIL RESSOURCER

'Landgrabbing' - oversøisk jordspekulation - er et kendt fænomen. Men størrelsen og antallet af handler er i dag på et niveau, der ikke er set siden de europæiske kolonimagters storhedstid. Er der tale om neokolonialisme med store negative konsekvenser for mennesker og miljø eller om unikke muligheder for at forbedre landbrugssektoren i udviklingslande og reducere fattigdom?

Tekst: Anders Riel Müller, cand. Scient. Soc., phd. studerende på Dansk Institut for Internationale Studier og Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet

I efteråret 2008 berettede the Wall Street Journal og Time Magazine om et nært forestående jordopkøb i Madagaskar. Sydkoreanske Daewoo Logistics havde ifølge reporterne leaset et areal svarende til 1,3 millioner hektar eller næsten en fjerdedel af Madagaskars samlede landbrugsareal i 99 år primært til produktion af fødevarer og palmeolie til biodiesel.

Nyheden faldt bogstaveligt talt ikke i god jord i Madagaskar, hvor store protester ledte til, at den daværende præsident blev afsat af hæren og oppositionen. Den nyindsatte præsident skyndte sig at annullere handlen. Jordhandlen var ikke kun unik på grund af sin størrelse, men også fordi der her var tale om Sydkorea. Et land, som historisk set ikke har været anset som en global økonomisk magtfaktor. Selvom handlen blev annulleret, så var det et tegn på store forskydninger i den globale økonomiske rangorden.

Siden jordspekulation for alvor tog fart i 2006-2007 som et resultat af den amerikanske og europæiske satsning på biobrændstoffer, er nye lande kommet

på banen. Lande, som de fleste ellers ikke forbinder med global ekspansion. Kina, Sydkorea og de olierige golfstater er nu blandt de største investorer i oversøisk landbrugsjord til energi og fødevarerproduktion.

Selv Verdensbanken og FN taler nu om det store 'Land Grab' som et fænomen, der har stor økonomisk, politisk, miljømæssig og social betydning ikke bare for de involverede lande, men også på det globale plan. Det er et kapløb om adgang til ressourcer i en tid, hvor globale energi og fødevarerpriser fluktuerer voldsomt. Oversøisk jordspekulation er ikke noget nyt, men størrelsen og antallet af handler er på et niveau ikke set siden de europæiske kolonimagters storhedstid. Verdensbanken rapporterer i en af de hidtil største undersøgelser om emnet, at der i 2009 alene blev afsluttet handler for 45 millioner hektar eller 17 gange det samlede danske landbrugsareal. Forskellen fra dengang er dog, at det ikke sker med militær magt, men primært gennem 'legitime' juridiske kanaler. I mange tilfælde handler lande, private investorer og virksomheder direkte med nationale eller regionale regeringer, som har juridisk (og nogle gange militær) magt til

at sikre jordrettighederne - og ofte sker det uden konsultation med de lokale.

Ifølge Verdensbankens rapport foregår størstedelen af jordhandlen i lande eller regioner med høj korruption og manglende transparens. I mange tilfælde bliver de lokale beboere tvangsforflyttet for at gøre plads til de nye investorer, som lover investeringer i infrastruktur, moderne produktionsmetoder og arbejde samt ikke mindst provenuer til politikere og embedsmænd.

LANDGRABBING FOR AT NÅ EGNE KLIMAMÅL

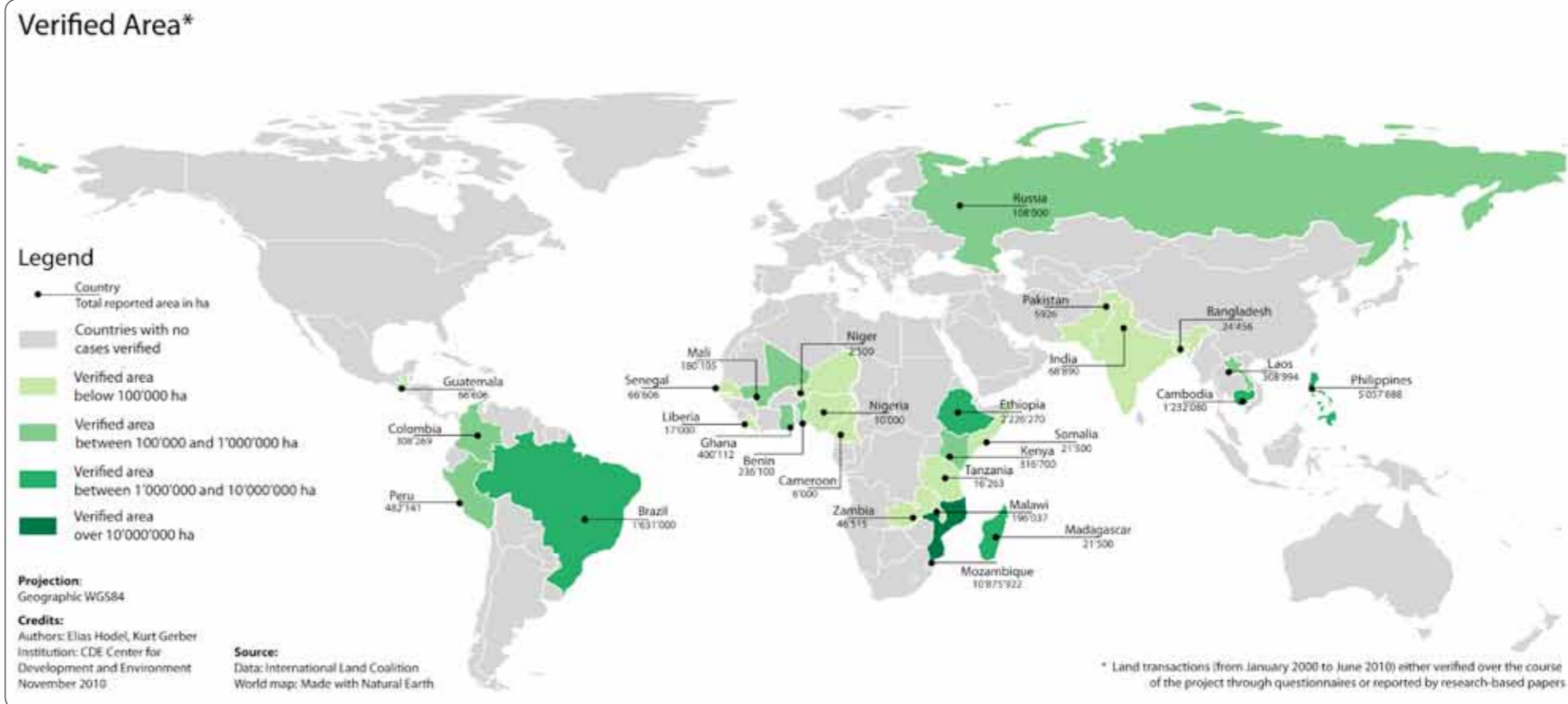
Men før vi kigger på de mange problemstillinger, som disse jordopkøb genererer, er det nødvendigt også at forstå baggrunden for den store jagt på jord, som regeringer og investorer i øjeblikket er godt i gang med.

Den første store bølge af jordopkøb kom i forbindelse med stigende energipriser og klimadebatten omkring 2006. For at nå USA's og Europas klimamål blev der foretaget store investeringer i energiforbrug verden over. Her var det primært europæiske og amerikanske investorer, som ledte an med jordopkøb i Sydøstasien, Afrika og

Sydamerika. Millioner af hektarer blev omlagt til energiforbrug såsom sojabønner, majs, sukkerroer og palmeolie. Men energiforbrug havde også en anden effekt. I 2008 bidrog en kombination af dårlige høstresultater, øget spekulation i landbrugsprodukter samt den øgede efterspørgsel på majs og soja (til bioethanol og biodiesel) til stærkt stigende fødevarerpriser, og social uro opstod i en lang række lande heriblandt Haiti.

De stigende fødevarerpriser ramte dog også en lang række af lande, som økonomisk ellers er relativt velstillet såsom de rige oliestater i Mellemøsten, Sydkorea og Kina. Disse lande har det tilfælles, at den øgede velstand har ført til øget forbrug på et niveau, hvor det lokale landbrug ikke har kunne følge med enten på grund af manglende investeringer eller slet og ret på mangel af landbrugsjord. Flere af disse lande er derfor nødt til at dække store dele af deres fødevarerbehov via det internationale marked, som er domineret af nogle få store handelsfirmaer primært fra USA og Europa.

Det gør deres økonomier yderst sårbare over for store svingninger i globale fødevarerpriser på samme måde, som det er tilfældet for en lang række

“Hungersnøden på det Afrikanske Horn er paradoksalt, fordi Etiopien og Sudan i de seneste år har solgt store landområder til udenlandske investorer, mens store dele af befolkningen andre steder på Afrikas Horn sulter.

udviklingslande. Sydkorea er et af verdens rigeste lande, men selvom landet økonomisk set hører blandt verdenseliten, er deres position i verdenshandlen inden for fødevarer utrolig svag. Landet importerer ca. 75 procent af deres fødevarer, og langt størstedelen af landets fødevarerimport kontrolleres af tre amerikanske og et japansk handelsfirma.

En del af de arabiske lande står i samme situation. Tørt klima og mangel på vand gør fødevarerproduktion til en stigende og mere velhavende befolkning næsten umuligt, men import af råvarer er kontrolleret af europæiske og amerikanske handelsfirmaer og investorer via de to primære råvarebørser i Chicago og London. Stigende fødevarerpriser kan have store konsekvenser for den nationale politiske stabilitet, hvilket mest mærkbart er kommet til udtryk i det arabiske forår, hvor stigende priser på mad var en afgørende faktor for de mange revolutioner.

KONTROL OVER GLOBAL FØDEVAREHANDEL

National fødevarer sikkerhed er derfor en primær politisk grund for de rige mellemøstlige og østasiatiske staters interesse i jordopkøb. Men det er ikke kun ønsket om at sikre den nationale politiske stabilitet, som driver disse lande. Det er også et forsøg på at ændre den globale magtbalance inden for den globale fødevarerhandel, som har ligget i europæiske og amerikanske hænder i århundreder. Sydkorea for eksempel har for nylig startet deres eget handelselskab på råvarebørsen i Chicago, med det formål at spekulere i råvarer og derved opnå større kontrol med den globale fødevarerhandel. Derfor symboliserer skiftet også en forrykning i den globale økonomiske og politiske magtbalance, hvor Europa og USA står stadigt svagere.

Det i sig selv er dog ikke hele historien. Der skal også investorer og kapital til. Her er en afgørende faktor det kollapsende ejendomsmarked i USA. Mange investorer oplevede store tab, og samtidig skulle de finde nye investeringsområder. Jordspekulation viste sig her at være et attraktivt område med stabile investeringsafkast.

De nationale regeringer i Mellemøsten og Østasien har derfor ikke haft svært ved at finde velvillig investeringskapital blandt såvel lokale som vestlige investeringsfonde. Men selvom store dele af mediernes fokus ligger på Kinas rolle især, så er det vigtigt at minde om, at jordspekulation i høj grad også involverer europæiske og amerikanske interesser. Det er altså derfor ikke kun nationalstater, som direkte eller indirekte opkøber jord. Det er også private interesser, der driver værket og især håbet om stabile afkast og ikke mindst

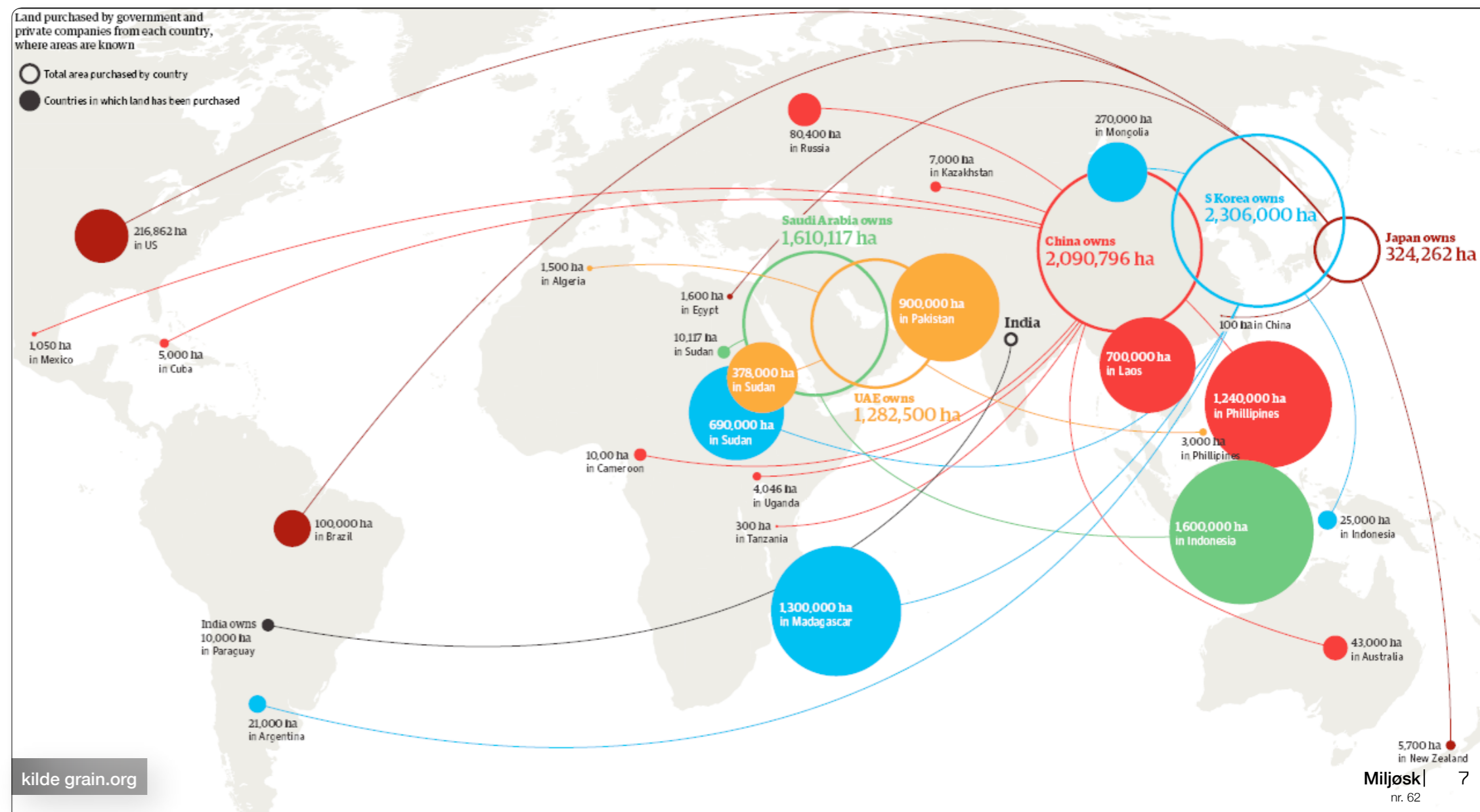
sikre investeringer i en økonomisk usikker tid. Jordspekulation er blevet en vigtig del af mange investeringsfondes portefølje som en stabil grundindtjening - en rolle som det amerikanske ejendomsmarked tidligere havde.

BØNDER TVINGES VÆK

Men hvad betyder jordinvesteringerne for de lande, som der bliver investeret i? Hvad betyder

det for lokalbefolkningerne i de berørte områder? Hvad betyder det for traditionelle landbrug og småbønder? Hvilke miljømæssige konsekvenser er der? Hvad betyder det for landbrugssektoren på nationalt og globalt plan?

Den øgede interesse i landbrugsjord åbner op for en masse spørgsmål, som der ikke er entydige svar på. Fortalere for jordinvesteringer siger, at det giver udviklingslande mulighed for at forbedre deres landbrugssektor - en sektor, som har været

Et andet kritikpunkt er de nationale regerings særlige interesse i at sælge jordområder, som tilhører stammesamfund eller minoritetsgrupper inden for landenes grænser. Motivationen kan være såvel politisk som økonomisk. I Tanzania for eksempel har regeringen brugt termen 'uproduktiv' jord til at retfærdiggøre salg til udenlandske investorer, hvor uproduktiv betyder, at jorden er kontrolleret af etniske minoritetsgrupper hvis primære aktiviteter består i smålandbrug og dyrehold. Ligeledes påpeger kritikerne på det paradoksale i at producere til eksport, når mange udviklingsregioner allerede har svært ved at brødføde deres egen befolkning. Hungersnøden på det Afrikanske Horn er lige netop paradoksal, fordi lande som Etiopien og Sudan i de seneste år har solgt store landområder til udenlandske investorer, mens store dele af befolkningen andre steder på Afrikas Horn sulter.

Vi ved, at det er et komplekst sammenfald af globale, nationale og lokale interesser, som har ledt til den store interesse i jordopkøb. Men vi har meget lidt faktisk viden om de potentielle positive og negative konsekvenser. Er der tale om neokolonialisme med store negative konsekvenser for mennesker og miljø? Eller har vi at gøre med en unik mulighed for at forbedre landbrugssektoren i udviklingslande gennem nye kapitalindsprøjtninger og derved bidrage til at reducere fattigdom især i landbrugsregioner?

slem underprioriteret af såvel nationale regeringer som internationale valutafonde og udviklingsfonde i flere årtier. Mange lande i Afrika hungre efter investeringer i landbrugssektoren, som er den sektor hvor størstedelen af befolkningerne er beskæftiget. Efter årtiers liberalisering af landbrugssektoren og manglende investeringer ligger landbruget i ruiner i flere lande. Den nye globale interesse åbner derfor op for endelig at få investeringer ind i landbrugssektoren igen.

Men kritikerne er også mange. De peger på uigennemsigtheden af disse jordkontrakter og den manglende konsultation med de berørte bønder, der i værste fald bliver tvunget væk fra deres jord med magt. Ligeledes peger modstanderne på de miljømæssige og sociale konsekvenser i at erstatte små familielandbrug med store industrielle monokulturer.

DANSKE PENSIONSKASSER I GLOBAL JORDSPEKULATION

Investeringer i landbrugsjord i udviklingslande er populært blandt investorer som f.eks. de danske pensionskasser. Men det er svært at finde eksempler på, at investeringen har betydet fremgang og udvikling for de involverede lokalsamfund - tværtimod. Pensionskassernes medlemmer bør tage ansvar og påvirke investeringerne, så vores alderdom ikke bliver betalt ved at tage jorden fra verdens fattigste

Tekst: Grain.org og Anders Riel Müller

Den stigende interesse i landbrugsjord genererer diskussioner, konflikter og kontroverser i hele verden, og en stigende mængde af rapporter viser, at disse projekter har negative konsekvenser for de involverede lokalsamfund. De fremmer storskala industrialiseret landbrug i en verden, der præges af alvorlige fødevarer- og miljømæssige kriser, og hele befolkningsgrupper bliver tvangsfjernet fra deres jord for at gøre plads for de nye investorer. Mange investeringer i landbrugsjord er rettet mod lande med korrupte regeringer, hvor befolkningen oftest har svært ved at forsvare deres jordrettigheder. Selv Verdensbanken har haft svært ved at finde positive eksempler på jordinvesteringer. I deres rapport fra September 2010 bekræfter Verdensbanken, at det er svært at finde best cases på jordopkøb, og at de fleste investeringer foregår i lande med store korruptionsproblemer såsom Etiopien og Sudan.

fra hele verden på grund af de potentielle finansielle afkast og nogle af de største spillere, som søger at drage fordel af jordspekulation er pensionskasser i Nordamerika, Europa og Østasien, det vil sige almindelige arbejdstageres pensionsopsparinger. Vi sparer op, fordi vi ønsker en sikker økonomisk alderdom og pensionskassernes formål er at få vores opsparinger til at yngle og yde det bedste. Men pensionskasser er også demokratisk styrede organisationer med medlemsvalgte bestyrelser der i de fleste tilfælde stiller i det mindste minimale krav til etisk ansvarlighed. På jordspekulation er der dog stadig en mangel på viden om de sociale, økonomiske, miljømæssige og politiske konsekvenser, og det er derfor nødvendigt at sikre, at vores pensionsmidler ikke bliver brugt til at finansiere korrupte regimer, fordrive bønder fra deres jord og ødelægge sårbare naturområder.

INVESTORER TILTRUKKET AF JORDSPEKULATION

På trods af alle kontroverserne og de uafklarede spørgsmål tiltrækker jordspekulation investorer

Verdensbankens Rapport "Rising global interest in farmland : can it yield sustainable and equitable benefits?" kan downloades fra Verdensbankens hjemmeside: <http://econ.worldbank.org>